

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים

HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע וישב תשפ"א

אחוה ועוד פעם אחוה, זה העיקר!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

ההכרזה: "וישאל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כחנת פסים" (בראשית, ל"ג ג) פותחת את פרשתנו. בסופו של יום, כנראה שהכתונת נקרעה בידי האחים, קודם שהציגוה לפני אביהם יעקב (שם לא).

גם תמר, בתם של מעכה בת תלמי - מלך גשור ודוד מלך ישראל (שאויל רק גדלה בביתו ואכמ"ל) לבשה בגד כזה. וז"ל הכתוב: "ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך ודעה" (שמו"ב י"ג יט). שתי הכותנות הפכו לדורות לסמל של אי אחוה.

ביטוי יחידאי נוסף קושר בין שתי הפרשיות. לפני התגלותו של יוסף אל אחיו והכרזתו הכפולה: "ויאמר יוסף אל אחיו יוסף... אגני יוסף אחיכם" (בראשית מ"ה ג-ד), הוא מצווה על עבדיו: "הוציאו כל איש מעלי" (שם, א). לפני שאמננו פגע באחותו תמר, גם הוא מכריז: "ויאמר אמנון הוציאו כל איש מעלי" (שמו"ב י"ג ט).

ננסה להבין למה רומזים רמזים מיוחדים אלה? נציע כי הפרשיה הפותחת את פרשתנו, איננה רק בבחינת לקח לדורות כיצד לגדל ילדים בכל בית יהודי, כמו שדרשו חז"ל: "לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" (אוצר המדרשים עמוד 273), אלא, שהיא מלמדת אותנו לדורות לקח בנושא הנהגה לאומית. כיצד בוחרים מנהיגים ומה פוסל להנהגה?

נסיכים, כמעט בכל מקום, לאורך כל ההיסטוריה, ניסו להוכיח קבל עם את מנהיגותם בשתי דרכים: בשלטון על חייהם של נתיניהם, או בשלטון על נשותיהם / בנותיהם. ראובן מבטא את טענתו למנהיגות ב"מעשה בלהה", שבזכותו "זכה" לכינוי "פחז פמים" (שם מ"ט, ד). שמעון ולוי ניסו להפגין מנהיגות בהצעה: "לכו ונהרגוהו" (שם ל"ז, כ), בכך "זכו" לביקורתו של אביהם: "ויברצנם עקרו שור" (שם, שם ו).

גם בביתו של דוד המלך, עלתה על הפרק שאלת המנהיג הבא. הבכורות של דוד מנויים בפסוקים הבאים: "ויולדו לדוד בנים פחז בן יוהי בכורו אמנון ואחיהם היוצאים אליו ומשנהו כל לב לאביגל לאביגיל אשת נבל הפרמלי והשלישי אכשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור: והרביעי אדניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל: והששי יתרעם לעגלה אשת דוד..." (שמואל ב' ג' ב-ה).

שלשה מתוכם ראו עצמם כיורשי עצר (הפעם נדון רק בשניים מהם). אמנון, בכור הבכורות של דוד, בנה של אחינועם, במקביל לראובן, שניסה להביא לידי ביטוי את שאיפתו לקבל מעמד של מלכות בענייני עריות - בפגיעה נוראה בתמר. אבשלום, במקביל לשמעון ולוי, מביא לידי ביטוי את שאיפתו למלכות כשהוא חוטא בענייני נפשות - ברצח אמנון. (בשלב שני ביטא זאת גם בענייני עריות, במקביל לראובן, עם פלגשי אביו).

ראובן שמעון ולוי הפסידו את ההנהגה אבל לא נדחו מן המשפחה. ראובן חזר בתשובה וישב בשקו ובתעניתו כמובא במדרש: "וישב ראובן אל הבור, והיכן היה, ... רבי אליעזר אומר בשקו ובתעניתו (על שבלבל יצועי אביו-רש"י), ... אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה... (בראשית רבה פרשה פד ד"ה וישב ראובן).

שלשתם לא פגעו באחוה. ראובן לא פגע בה, שהרי מנע את הפגיעה בנפשו של יוסף - הוא לא השתתף במכירה ורצה להשיבו אל אביו, כעדות הכתוב: "וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נפנו נפש: ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו" (שם ל"ז כא-כב).

"שמעון ולוי (נשאר) אחים" (שם מ"ט ה), כיון שבסופו של דבר לא פגעו בנפשו של יוסף וחזרו והתחרטו על מכירתו. כעדות הכתוב: "ויאמרו איש אל אחיו (שמעון ולוי ע"פ רש"י מ"ט ה) אבל אשמים אנהנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן פאה אלינו הצרה הזאת" (שם מ"ב כא).

שלשתם לא נדחו מעם ישראל ולא שילמו בחייהם.

בניו של דוד לא חזרו בתשובה, פגעו באחוה ללא תיקון, כתנת הפסים של תמר נקרעה ואמנון נרצח, לכן, גם אמנון וגם אבשלום נדחו לא רק מעמדת ההנהגה, אלא גם נכרתו ועזבו את העולם ללא צאצאים (שמו"ב י"ח יח, ירמיהו כ"ב ל, סנהדרין כא ע"א).

ימי החנוכה, הם הזמן להיזכר כיצד מפעלם של מתתיהו ובניו התמוטט וכל מאמציהם ירדו לטמיון. מלחמות האחים – ביטול האחוה, הם שהביאו עלינו את ביטול העצמאות, את שלטון רומא ובסופו של דבר גם את חורבן בית שני. הרבה נרבה באור ונזכור כי אנשים אחים אנחנו כולנו.

לע"נ חברי הנהלת 'ארץ חמדה':

לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ לע"נ מר משה וסרצוג ז"ל כ' בתשרי תשפ"א	לע"נ מר שמואל וגב' אסתר שמש ז"ל י"ז בסיוון / כ' באב
לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל ח' באייר תשע"ו	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ מרת גיטה ור' אברהם קליין ז"ל ד' באב / י"ח באייר	לע"נ ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד ז"ל (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לע"נ הרב אשר וסוזן וסרטיל ז"ל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
לע"נ מרת טובה גיטל בת שלמה זלמן גרינפלד ז"ל גיבורה, ניצולת שואה וצדיקה שהעמידה דור ישרים יבורך		לע"נ מרים שטרן ע"ה נלבי"ע ה' באב תשע"ט	לע"נ חנה צדיק ע"ה נלבי"ע י"ט בתשרי תשפ"א	

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, עיר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

חמדת הדף היומני

רפואה על ידי איסורים מדרבנן לחולה שאין בו סכנה

הרב עקיבא כהנא

הגמרא במסכת פסחים (כה ע"א - ע"ב) שאותה נלמד השבוע בעז"ה עוסקת בשאלה האם מותר לאדם להתרפא על ידי תרופה שאסורה באיסור עבודה זרה, הגמרא קובעת כי גם במקרה שיש סכנה אסור להתרפא מעצי אשירה משום שעבודה זרה היא אחת מהעבירות שעליהן נאמר שאדם "יהרג ואל יעבור". אמנם, הגמרא אומרת שגם באיסורים אחרים אסור להתרפא אם החולה אינו נמצא במצב של סכנה.

האם באיסורים דרבנן מותר להתרפא? **הבית יוסף (יורה דעה קכג) הביא תשובת רשב"א (חדשות סי' ס) שכתב שאין היתר לחולה שאין בו סכנה לעבור על איסורים דרבנן, חוץ מאיסור בישולי גוים שהוא איסור קל, אבל שאר האיסורים אין היתר מיוחד לחולה שאין בו סכנה. וכך פסק בשו"ע (קכג, ב) שאסור לעשות מרחץ מסתם יינם.**

לעומתו הרמ"א (יור"ד סי' קנה, סעיף ג) פסק שיש אומרים שמותר לתת לחולים איסורי הנאה דרבנן, גם אם אין בחולי סכנה. וזאת על פי דברי הריב"ש (רנה) שכתב שמותר להתרפאות בהנאה מאיסורי הנאה דרבנן אך לא מאיסורי אכילה דרבנן, כלומר, אסור לאכול דברים שאסורים באכילה מדרבנן, גם לצורך רפואה. אלא שברמ"א בתשובות (שו"ת סי' קכד) כתב שבימינו איסור סתם יינם פחות חמור, משום שאין עבודה זרה כל כך ולכן מותר לשתות סתם יינם על מנת להתרפא אפילו אם הוא חולה שאין בו סכנה. וחולה נקרא אך ורק מישהו שמוטל על מיטתו, ולא כשהולך ברחוב גם אם צריך להיסמך על מקל או על משהו אחר. הפמ"ג (שכח, ו) כתב שיש לפסוק כדברי הרמ"א בהגות על השו"ע ולא כדבריו בתשובה.

הרב שלמה קלוגר (האלף לך שלמה יור"ד רב) כתב שיש להתיר חצי שיעור של איסור תורה גם לחולה שאין בו סכנה, משום שלמרות שהאיסור של חצי שיעור הוא מהתורה, האיסור יותר קל מאיסור דרבנן, לדבריו יהיה מותר לקחת תרופה האסורה מהתורה, אם במינון שהאדם לוקח אין שיעור. בשו"ת מאמר מרדכי לרב מרדכי אליהו (ג, יורה דעה ג) למד מדברי השו"ע שיש להחמיר ולא להשתמש בכל מיני צמחי ריפוי שיש בהם סתם יינם. ויתכן שגם לדעתו יהיה אסור רק במקרה ששותה שיעור שיש בו איסור מהתורה. בכל מקרה כתב הדרכי תשובה (שם ס"ק כ) שוודאי שיש להעדיף לרפא אדם בדברים שאינם אסורים מדרבנן, ורק במקרה שאין אפשרות אחרת מותר להתרפא בדבר אסור.

בדומה לזה **בהלכות שבת פסק השו"ע (או"ח שכח, יז) שיי"א שמותר לחלל שבת לצורך חולה שאין בו סכנה באיסורים דרבנן. אמנם הפמ"ג (או"ח רעה, א) סייג את זה וכתב שבאיסורים הכרוכים במלאכה שאינה צריכה לגופה יש לאסור משום שהם איסורים חמורים ש"קרובים לאיסור תורה", ולכן אין לכבות אש לצורך חולה שאין בו סכנה, למרות שכיבוי האש הוא ברוב המקרים רק איסור דרבנן. גם האבני נזר (יור"ד קכז) כתב שיתכן שיש לסייג את ההיתר רק למקומות שגזירת חכמים אינה משום חשש איסור תורה, אבל במקומות שבהם גזירת חכמים היא חשש לאיסור תורה יש לאסור, משום שזו שבות חמורה יותר.**

רבי עקיבא אייגר (בסוגייתנו ע"ב ד"ה כשעת הסכנה) כתב שיש להביא ראיה מדברי הירושלמי שהובאו ברא"ש בכתובות (ה, יח) שתינוק שיונק והפסיק אסור לו לחזור ולינוק, אלא אם כן הוא חולה מסוכן, ומשמע שלמרות שמדובר באיסור דרבנן, אסור בחולה שאין בו סכנה והתירו רק בחולה שיש בו סכנה. ומכל מקום ניתן ללמוד אך ורק לגבי איסורי אכילה, ולא לגבי מקרים שאין בהם איסורי אכילה. כך גם פסק בש"ך (יור"ד פא, כא) שלילד חולה שאין בו סכנה שהפסיק לינוק, אסור לחזור ולינוק. ולעומתם הכנסת הגדולה (הגב"י יורה דעה סימן פא, ס"ק נה) כתב שדעתו להתיר לילד שהפסיק לינוק, לחזור ולינוק אם הוא חולה שאין בו סכנה, משום שמותר להאכיל לחולה קטן איסור דרבנן, והביא ראיה מדברי הריב"ש (שצד) שכתב להסכים עם רב שהתיר גבינת גוים בשנות בצורת לילדים, כיון שחסר להם אוכל.

רבי עקיבא אייגר בתשובות (מהדו"ק סי' ה) הסתפק לפי דברי הרמ"א המתיר גם איסורי דרבנן לחולה אם אין בהם איסורי אכילה, במקרה שיש בשבת חולה שאין בו סכנה שצריך לאכול פירות, אך הפירות היחידים המצויים הן פירות שנשרו מהעץ, האם נתיר לו לאכול, משום שיתכן שהחומרא היא רק באיסורי אכילה שאסורים בעצמותם מדרבנן, למשל, בהמה האסורה באכילה מדרבנן, אבל דבר האסור רק מדיני שבת, ואינו איסור בעצמותו (אין איסור על החפצא) יהיה מותר לחולה שאין בו סכנה. ולגבי יום כיפור כתב הפמ"ג (תריח, ג) שאין להאכיל לחולה שאין בו סכנה אוכלים שיש איסור מדרבנן לאכול אותם, כמו שלא כדרך אכילתם.

דינים מעשיים שנפסקו בעקבות פסיקת השו"ע והרמ"א: הציץ אליעזר (יג, מו) התיר לתת זריקה בשבת גם לחולה שאין בו סכנה, ובנוסף התיר (טז, לג) לכהן חולה שאין בו סכנה לשכב בבית החולים, למרות שבוודאי יטמא, משום שהטומאה היא רק דרבנן לאחר שנטמא פעם אחת, ולכן הותר האיסור לצורך חולה שאין בו סכנה. וכמו כן התיר לכהן גם לעבוד בבית החולים (שם יז, ח). הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ה, או"ח לב) התיר לאשה להוציא חלב אם עם עוד אשה (שיהיה "שנים שעשאוה") לצורך אדם שיש לו כאב אוזניים, וזה עוזר לו. וכמו כן התיר גבינת גוים לקטנים בשנות בצורת (שם יור"ד, יא). בשו"ת דברי יציב (או"ח קצה) התיר לחולה לאכול קטניות בפסח (אך צידד שאולי זה משום שלא גזרו כלל לאסור קטניות על חולה).

סיכום: בגמרא נאמר שאפילו לחולה שיש בו סכנה, חל איסור להתרפא בדברים האסורים באחת משלוש העבירות החמורות, אבל בשאר האיסורים מותר לו להתרפא, לגבי איסור דרבנן, שו"ע פסק להחמיר ולא להתרפא בהם, אולם רמ"א מקל בזה, ובתשובות הוא מקל אף באיסורי אכילה. לגבי שבת פסק שו"ע בשם י"א שמחללים שבת לחולה שאין בו סכנה באיסור דרבנן, לדין זה יש השלכות רבות לגבי איסורי דרבנן הנעשים לצורך חולה שאין בו סכנה, לגבי תרופות או עבודת כהן בבית חולים, וטיפולים בחולים שאינם מסוכנים.

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

התיישנות בהלכה ונוקד לקרן פנסיה בגלל הבטחת מעסיק ש"ייהיה בסדר"

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / סיון תש"פ / תיק 79137

דיינים: הרב עדו רכניץ, הרב מבורך טויטו, הרב משה טוביאנה

המקרה בקצרה: הנתבעת היא עמותה המפעילה מוסדות חינוך, התובע נשכר על ידי העמותה כדי לעמוד בראש אחת התוכניות החינוכיות של הנתבעת. התובע עבד במשך שלוש שנים אצל הנתבעת, לאחר כמה חודשים נקלעה הנתבעת לקשיים כלכליים ובעקבות זאת סוכם על הפחתת שכר לכל העובדים. כעת, התובע מבקש את החזר ההפחתה שלטענתו נכפתה עליו וכן פיצוי בגין הלנת שכר.

בנוסף, הוא מבקש לקבל פיצוי על פגיעה בקרן הפנסיה שלו בגלל שהנתבעת לא העבירה את התשלומים במועדם והמנהל אמר לו ש"ייהיה בסדר", ובנוסף, הוא נסע לקנדה כדי לאסוף תרומות עבור הנתבעת והוא תובע 22,868 ₪ שהובטחו לו עבור הנסיעה. לטענת הנתבעת יש לדחות את כל התביעות בגין התיישנות. לגופם של דברים, התובע הסכים להפחתת השכר. בנוסף, המנהל איננו מומחה לפנסיה וכוונתו היתה שהוא מעריך שקרן הפנסיה לא תיפגע בגלל האיחור בהפקדות, מה שהתברר כשגוי, וכן שהבטחת הנתבעת לשלם לתובע עבור הנסיעה לקנדה נכפתה על הנתבעת בעל כורחה בניגוד להסכם קודם בין הצדדים.

פסק הדין: התובע זכאי לתשלום בסך 22,848 ₪ עבור הנסיעה לחו"ל, בנוסף הוא זכאי לפיצוי בשיעור 80% מהפגיעה בקרן הפנסיה, לפי חישוב אקטוארי, התביעות להחזר הפחתת השכר ולפיצויי הלנת שכר נדחו.

נימוקים בקצרה:

1. הפחתת השכר

בית הדין קיבל את טענות הנתבעת, משום שהתובע הסכים להפחתת שכרו, אמנם, להבנתו נאמר לו שאם לא יפחית את שכרו התוכנית בה הוא עובד תסגר, אבל כיון שהוא הסכים להמשיך בתנאי שכר מופחתים, אין לו אפשרות כעת לתבוע את הפרשי השכר.

2. הפגיעה בקרן הפנסיה

לתובע היתה קרן פנסיה עם הטבות ייחודיות. עד שהתחיל לעבוד אצל הנתבעת, הוא שילם את ההפקדות בעצמו. משהתחיל לעבוד אצל הנתבעת היא ביצעה את ההפקדות, עד שנקלעה לקשיים. התובע קיבל התראות מקרן הפנסיה שהפקדת תשלומים תגרום לו לאבד את ההטבות בקרן. הוא פנה למנהל הנתבעת, וזה השיב לו ש"ייהיה בסדר". בסופו של דבר הנתבעת ביצעה את ההפקדות באיחור והדבר גרם לו לאבד את ההטבות בקרן הפנסיה. התובע הגיש חו"ד אקטוארית על פיה נגרם לו נזק בסך 35,179 ₪. מנהל הנתבעת הודה שאמר ש"ייהיה בסדר", אולם אמר שהתכוון שבסוף הכסף ישולם, ואכן הוא שולם, והוא לא אחראי לנזקים לקרן הפנסיה.

בית הדין קבע שהמנהל עבר באיסור "לפני עור" (רמב"ם רוצח ושמירת הנפש יב, יד) בכך שהטעה את התובע לחשוב שהעניין יסודר על ידו, וזאת בשעה שהוא כלל לא התכוון לסדר את העניין ולשלם את תשלומי הפנסיה במועדם. בנוסף, נפסק שהנתבעת חייבת לפצות את התובע על הנזק שנגרם לו, על פי מה שנפסק בשו"ע (ח"מ שו, ו) לגבי אדם שהתייעץ עם חלפן, שאמר לו שמתבטע מסוים אינו מזויף, והסתבר שהחלפן טעה. נקבע שם שכאשר ברור שהאדם המתייעץ סומך על דברי המומחה, הרי החלפן חייב בנזק שנגרם.

ברור שכאן העצה ניתנה בחינם, מה שמפחית את רמת האחריות של המנהל, אולם עדיין מסתבר שהתובע סמך על דברי המנהל, ולכן על המנהל לשלם על הנזק שנגרם לתובע. בנתונים אלה החליט בית הדין לחייב את הנתבעת ב-80% מהנזק.

3. תשלום עבור גיוס תרומות

לדברי התובע הוא התבקש בעת כניסתו לעבודה לסייע בגיוס תרומות, אולם לא סוכם איתו משהו ספציפי. בפועל, כאשר הנתבעת נקלעה למשבר הוא השקיע מאמצים וזמן מרובים על מנת להצליח לגייס כספים ולכן הוא דורש את הסכום שסוכם איתו בסך 22,800 ₪. הנתבעת הסכימה לשלם 1,000 דולר, שלטענתה אמורים לכסות את השהות בחו"ל. היא הסתמכה על טיוטת חוזה שבה נאמר שהתובע יקבל 1,000 דולר על נסיעה לחו"ל.

בית הדין דחה את דברי הנתבעת, משום שגם אם נקבל את טיוטת ההסכם שלא נחתמה כהסכם מחייב, הרי שכיון שהנתבעת שינתה את החוזה עם התובע בגלל המשבר הכלכלי שפקד אותה, והפחיתה את שכרו, גם התובע היה יכול לשנות מתנאי החוזה ולדרוש תשלום נוסף על הנסיעה. כיון שהסכום סוכם ביניהם, ואושר על ידי הנתבעת, יש לחייב אותה בסכום שאושר על ידה.

4. טענת התיישנות

הנתבעת טענה כי יש לדחות את התביעה בגין התיישנות ובגלל שהשיהוי הגדול בהגשת התביעה לגבי קרן הפנסיה, מלמד שאין אמת בטענות התובע.

בית הדין דחה את הטענה, משום שבהלכה טענת התיישנות אינה טענה מוחלטת השוללת את התביעה, אלא כפי שמופיע בשולחן ערוך (ח"מ צח, א-ב) היא מצריכה את הדיינים לחקירה מיוחדת על פשר השיהוי שהיה בתביעה. הבדל זה הוא חלק מהבדל עקרוני, שההלכה מייחסת משקל גדול יותר לצדק על פני נוהל - כפי שכתב הרב עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל ד, כח. במקרה דנן התביעה מבוססת גם על גירסת מנהל הנתבעת עצמו, ולכן טענת התיישנות אינה מתקבלת.

אמנם, בספר פתחי חושן (הלואה ב, הערה עב) כתב שיש מקרים שבהם קיים חוק התיישנות. ואמנם נחלקו בעבר דייני 'ארץ חמדה גזית' האם בתביעה על בסיס החוק (כשהוא בגדר דינא דמלכותא) יש תוקף לחוק התיישנות. אולם, במקרה דנן חייב בית הדין את הנתבעת מדין חיוב נזיקי, ולא מכח החוק. בנוסף, בחוק התיישנות עצמו נקבע כי הוא לא חל על בית דין דתי. כמו כן בשו"ת במראה הבדק (ז, קיא) נכתב כי במדינת ישראל התיישנות היא רק פרוצדורלית ומונעת תביעה בבית משפט אך אין בה ביטול של החוב. לסיום, לפי החוק התיישנות תקיפה אך ורק אם הנתבע העלה אותה בהזדמנות הראשונה שבה דנו בה, מה שלא קרה במקרה זה. לאור כל האמור, דחה בית הדין את טענת התיישנות.

למעבר לפסק הדין

הרב מרדכי הוכמן

חנוכת הבית לדויד – והבור של יוסף

לפי כותרתו של מזמור ל בספר תהילים - "מזמור שיר חנכת הבית" - הוא נועד לחנוכת בית המקדש, שכן "הבית" באופן סתמי הוא בית המקדש. אמנם כבר העיר אבן עזרא שלפי תוכן המזמור נראה שהוא מתייחס למי שנשע ונרפא מחולי ולא לחנוכת בית המקדש:

"מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארומקף ד' כי דליתני ולא שפחת איבי לי: ד' אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד' העלית מן שאל נפשי חיותי מיורדי מירדי בור:..."

הרד"ק פירש שדויד כתב את המזמור לעת שבנו שלמה יחנוך את בית המקדש, ובכך ידעו הכל שנמחל לדויד חטאו עם בת שבע, שהרי שלמה נולד מבת שבע וד' לא היה מאפשר לשלמה לבנות את המקדש, לולי שהיה מוחל לגמרי לדויד. והרפואה מחולי שנזכרת במזמור היא 'רפואה' מהעוון שנמשל לחולי.

אמנם אם נעיין במזמור נראה שכבר בתחילתו מוזכר מי שד' העלה אותו מתוך בור. ונראה שיש במזמור דימויים רבים שמזכירים את המאורעות שעברו על יוסף בעת שאחיו השליכו אותו לבור. המילה "דליתני" משמעותה העלאה מתוך בור, והיא מזכירה את העלאתו של יוסף מתוך הבור: "ויעברו אנשים מדגנים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור...". המילים "ולא שפחת איבי לי", מזכירות את אחי יוסף שהתנהגו אליו כאויבים ואמרו: "לכו ונהרגו ונשלכו בבור". והבור אכן מוזכר במזמור מיד בסמוך "חיותי מירדי בור". גם האמור בהמשך המזמור "מה בצע בדמי ברוחתי אל שחת היודף עפר היגיד אמתך: מזכיר את דברי יהודה: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו".

נראה, שדויד רואה לנגד עיניו את יוסף מתפלל להצלתו ולהעלאתו מן הבור, ותפילה זו היא בעצם גם תפילה להקמת בית המקדש, ודויד ראה לנכון שתפילה זו תהיה המזמור שישירו אותו בעת חנוכת בית המקדש. אך מה הקשר בין הדברים?

הקרבות הראשונים

בבית המקדש מצוי מזבח להקרבת קרבנות. הקרבנות מוזכרים במפורש לראשונה בפרשת בראשית אצל קין והבל. ומסופר שקין הקריב ראשון וקרבתו היה מפרי האדמה, והבל הקריב אחריו מבכורות צאנו, וד' קיבל ברצון את קרבנו של הבל, ולא קיבל את קרבנו של קין. קין קינא בהבל אך קינאה זו לא הביאה אותו לשיפור מעשיו אלא להריגתו של הבל, וקין נענש על כך. בתלמוד (שבת דף נה, א), מובאת שיטה ולפיה "אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון". לפי שיטה זו צריך לברר מה היה חטאו של הבל שמחמתו התגלגלו הדברים לכך שהוא נענש ונרצח בקיצור ימים.

הפרשנים כבר נדרשו לשאלה זו ופירשו בכמה אופנים (ראו ריקאנטי בראשית שם; רבנו בחיי תחילת פרשת קורח, ועוד). ונראה לפרש בכיוון נוסף ולבאר שחטאו של הבל היה בכך שהיה אטום לכאבו של אחיו קין. בתורה מסופר "ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו: ויאמר ד' אל קין למה תרה לך ולמה נפלו פניך: הלא אם תיטיב שאת...". קין קינא בהבל שקרבנו התקבל, והדבר ניכר על פניו קין שהיה עצוב ופניו היו נפולות. הבל היה צריך לחוש בכאבו של אחיו, ולמצוא דרך לעודד אותו ולשמח אותו. ואם הבל חשש שאם הוא ידבר באופן ישיר עם אחיו קין, הדבר עלול להכעיס את אחיו עוד יותר, היה ראוי שיתפלל לד' שימצא דרך לשמח את אחיו קין. לא מסופר שהבל עשה כך, ונראה שהבל היה מרוכז בעצמו ובשאיפותיו להצלחה, והיה אטום לכאבו של אחיו. אפשר לומר שהאטימות לכאבו של קין היא החטא שמחמתו הוא נענש לבסוף ונרצח ומת בקיצור ימים.

ד' הוא זה שחש בכאבו של קין ופנה אליו והורה לו את שעליו לעשות. אך הבל היה צריך לחוש גם הוא בכאבו של אחיו. היה ראוי שמצבו של קין יכאב להבל, ושהבל יתפלל לד' ויקריב קרבן גם עבור קין, ויבקש מד' שיאיר את פניו גם אל קין וידריך את קין כיצד להשתפר. זהו בעצם הרעיון של בית המקדש. אין מדובר במזבח שבונה אדם פרטי עבור עצמו וכפי שבנה הבל את מזבחו. אלא במבנה שיש בו מזבח שנועד כדי להקריב בו קרבנות גם בעבור האחרים.

הדמיון בין יוסף ואחיו לבין קין והבל

המקרה של יוסף ואחיו דומה למקרה של קין והבל. יוסף מוצא חן בעיני אביו יעקב ואביו עושה לו כתונת פסים, והדבר מביא לקנאה ולשנאה ניכרת של האחים "וינראו אחיו כי אתו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם". הבל היה צריך לחוש בנפילת פניו של אחיו, ולמצוא דרך כיצד לשמח את אחיו, או להתפלל לד' שישמח את אחיו, אך הבל היה אטום לכך. ובדומה יוסף אטום לכאבי אחיו ולכך שהם מקנאים בו ואינם יכולים לדבר עימו לשלום, והוא מוסיף ומספר להם על חלומות ולפיו הוא עתיד למלוך עליהם, והדבר רק מגביר את שנאתם אליו. וגם לאחר הגברת השנאה הזו יוסף אינו משנה את התנהגותו אלא בא ומספר להם על חלום דומה נוסף.

יוסף היה אטום לכאבי אחיו, ונראה שהוא חי בשאננות. הוא ידע שהוא בנה של רחל האישה האהובה ושאביו אוהב אותו יותר משאר אחיו, והוא היה מרוכז בעצמו ובחלומותיו ובשאיפותיו, ולא חש שמצבו שברירי. מצבו של יוסף מזכיר את האמור במזמור שיר חנוכת הבית: "ואני אמתך בשלוי בל אמוט לעולם".

מצבו של יוסף דומה למצבו של הבל, וגורלו עמד להיות דומה משום שאחיו רצו להורגו כפי שעשה קין להבל אחיו. אלא שד' סיבב את הדברים שישתיימו באופן שונה. וראובן שרצה להציל את יוסף הציע לאחים להימנע מהמתה מיידית אלא להשליך את יוסף לתוך הבור כדי שימות מעצמו. בעת שיוסף היה מושלך בבור ניתנה לו הזדמנות להתבונן במהלך חייו ולחשוב נפש ולתפילה.

התפילה של יוסף בבור

בתחילה יוסף התחנן לאחיו שירחמו עליו, כפי שהם מספרים לאחר מכן בעת ששהו במאסר במצרים: "ויאמרו איש אל אחיו אכל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת". יוסף שנותר בבור, והבין שתחנונו לאחיו לא יחלצו אותו משם, פנה בתפילה לד' שישוע אותו, והיא התפילה שמוזכרת בהמשך המזמור "מה בצע בדמי ברוחתי אל שחת היודף עפר היגיד אמתך".

יוסף הבין שאין ייסורין בלא עוון, ואם אחיו מנסים להורגו כפי שהרג קין את הבל, מן הסתם הוא חטא בחטאו של הבל, ואף הוא חטא באטימות לרגשות אחיו. עוון זה הוא סוג של חטא שניתן לראותו כמחלה נפשית שצריך להתפלל לד' להירפא ממנה, ותפילתו של יוסף להירפא מן המחלה הזו מוזכרת במזמור: "ד' אלהי שועתי אליך ותרפאני".

האחים שישבו סביב הבור שמעו את תפילותיו של יוסף לה', אלא שבאותה שעה הם זלזלו בו ובתפילותיו. ואף על פי כן המילים שבתפילת יוסף "מה בצע בְּדַמִּי בְּרַדְתִּי אֶל שָׁחַת... " הדהדו בראשו של יהודה והוא השתמש בהן בקריאתו לאחיו למכור את יוסף: "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחָיו מַה בַּצֵּעַ כִּי נִהְרַג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דַּמּוֹ: לָכֵן וְנִמְכְּרֵנוּ..."

התפילה של יוסף עבור אחיו

בתחילה התפלל יוסף לדי' שירפא אותו מהאטימות שהיתה בו לסבל אחיו. ובכך הוא תיקן צד אחד במה שהבל פגס בו. אמנם יוסף נוכח לראות שגם אחיו אטומים לסבלו והם רוצים להמיתו ואינם מרחמים עליו בהתחננו אליהם, והם דומים לקין. והוא הוסיף להתפלל לדי' שירפא את אחיו ממחלתם, שהיא שנאתם אליו, וימצא דרך להחזיר אותם בתשובה. במדרש (בראשית רבה פה, א) מובא שלאחר שהאחים מכרו את יוסף היה יוסף עסוק 'בשקו ותעניתו'. ולפי מה שהתבאר הדברים מובנים יותר, גם כאשר יוסף עלה לגדולה במצרים הוא המשיך להתפלל על אחיו, והוא התענה והתפלל לדי' שימצא דרך להחזיר את האחים בתשובה על החטא שחטאו בשנאתם ובמכירתם אותו. ובכך הוא תיקן את חטאו של הבל שלא התפלל לחזרתו בתשובה של אחיו קין.

העיסוק של יוסף בתפילתו (ב'שקו ותעניתו') על חזרתם של אחיו בתשובה, מסביר מדוע התעכב יוסף מלגלות לאביו שהוא חי ושהוא מולך על מצרים. אם יוסף היה מתגלה לאביו לפני שאחיו היו חוזרים בתשובה, הוא היה דומה להבל שהיה מוצלח ורצוי לפני די' ואילו אחיו היו דומים לקין שהיה דחוי. יוסף לא רצה להשאיר את אחיו במעמד של קין. תפילתו של יוסף התקבלה לבסוף והאחים כיפרו על מעשיהם, ויהודה הציע שהוא ישב במצרים כעבד במקום בנימין. ורק אז - לאחר שאחיו התבררו כבעלי תשובה וכצדיקים - יוסף התגלה ורצה לפגוש את אביו.

באותה העת הוריד יוסף מעליו את השק שהיה לובש בסתר מתחת בגדי המלכות, ועל אותה העת נאמר במזמור: "הִפְכַּתְּ מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי פִתְחַת שָׁקִי וְתִאֲזַנֵּי שִׁמְחָה". ונראה שהכתוב הזה הוא מקור לדברי חז"ל שלאחר המכירה היה יוסף עסוק ב'שקו ותעניתו'.

מקדש שיש לו 'מקום'

תפילתו של יוסף להירפא מהאטימות שלו לכאבו של הזולת ('הבל'), והתפילות שהמשיך להתפלל בשעותיו במצרים על אחיו שייפאאו משנאתם אליו ומרצונם להרוג אותו ('קין'), הן תיקון לחטאו של הבל. והן התפילות שהביאו לבנין מקדש של קבע שיקרבו בו קרבנות עבור כולם, ושלא יהיה מקדש זה בבחינת מזבח לתועלת עצמית כפי שהיו המזבחות שבנו קין והבל. במזמור הקודם בתהילים (כט) קרא דויד למתן כבוד לדי' ונאמר בו "וּבְהִיכְלוֹ כָּלוּ אֶמֶר כְּבוֹדִי". והמזמור הבא "מזמור שיר חנוכת הבית" מדבר על "היכל" של "כבוד" שיש לו קיום ואינו מאורע חד פעמי כפי שארע אצל הבל, והוא נבנה בזכות תפילות יוסף. ובכך מסיים גם המזמור: "לְמַעַן יִזְמְרֶךָ כְּבוֹד וְלֹא יֵדָם דִּי אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֹדְךָ".

ואכן, תפילתו של יוסף התגשמה, ויהודה דאג לטובת בנימין אחיו יותר מאשר הוא דאג לטובתו העצמית, והציע את עצמו לעבד במקום בנימין. הצעה זו נתנה למקדש 'מקום' בעולם במובן של 'זכות קיום'. הרמב"ם מביא (הלכות בית הבחירה ב, ב):

"ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל..."

מקום המזבח שעליו הקריבו קין והבל הוא הישטחי של המזבח של בית המקדש, אך למזבח של קין והבל לא היה 'מקום' בעולם בבחינת 'זכות קיום' ולכן הוא ננטש. מי שנתן 'מקום' למזבח בבחינת 'זכות קיום' היו תפילות יוסף שהוא ואחיו יירפאו מ'המחלה' שבה כל אח דואג רק לעצמו, וכן יהודה שמימש את התפילה הזו ומסר את עצמו לעבד כדי להציל את אחיו בנימין. ואמנם באותה העת עדין לא ניתנה התורה ועדין לא הגיעה הזמן לבניית המקדש, אך תפילותיו של יוסף על עצמו ועל אחיו שייפאאו מאטימותם לכאבי הזולת הן הביאו לכך שלמזבח תהיה 'זכות קיום', ולכן בחר דויד בתפילותיו של יוסף להיות 'מזמור שיר חנוכת הבית'.

הסיפור האישי של יהודה - שבתחילה דאג לרווח האישי ('בצע') והציע למכור את אחיו יוסף אך בסופו של דבר נרפא ממחלה נפשית זו והציע למסור את עצמו תמורת בנימין - הוא גם סיפור אישי של דויד שקשור לבחירת מקום המזבח. דויד פוקד על יואב למנות את ישראל, ויואב מזהיר את דויד ומרמז לו שייטכנו לכך השלכות חמורות, דויד מתעלם מכך ופוקד עליו לספור את העם. אך לאחר מכן כשהחלה מגפה בעם, דויד פונה לדי' ומבקש למסור עצמו עבור העם (דברי הימים א כא יז - כב א):

"וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הָאֱלֹהִים הֲלֹא אֲנִי אֶמְרָתִי לְמִנּוֹת בְּעַם וְאֲנִי הוּא אֲשֶׁר חָטְאתִי וְהִרַע הָרְעוּתִי וְאֵלֶּה הַצֵּאן כֹּה עָשׂוֹ דִּי אֱלֹהֵי יְהוָה נֹא יִדְרֶךְ בִּי וּבְבֵית אָבִי וּבְעַמְּךָ לֹא לְמַגְפָּה: ס וּמִלְאָךְ דִּי אֶמֶר אֶל גֹּד לֵאמֹר לְדָוִד כִּי יַעֲלֶה דָּוִד לְהִקִּים מִזְבֵּחַ לַדִּי בְּגִרְןִי אֲרָן הַיְבִס: ... וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַדִּי וַיַּעַל עֹלֹת וְשָׁלְמִים וַיִּקְרָא אֶל דִּי וַיַּעֲנֶהוּ כְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבֵּחַ הָעֹלָה: ס וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בֵּית דִּי הָאֱלֹהִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל:"

מעשה מסירות הנפש של דויד עבור העם חוזר על מעשה מסירות הנפש של יהודה עבור בנימין, ובסמוך מסופר שנבחר 'מקום' למזבח וששם יבנה בית המקדש. על מסירות נפש שכזו התפלל יוסף בעת שהיה מושלך בבור וכן כשהיה במצרים, ולכן בחר דויד בתפילותיו של יוסף כמזמור שיר חנוכת הבית.

מקום המקדש

הבנה זו שמזמור שיר חנוכת הבית לדויד, הוא תפילותיו של יוסף בבור להירפא ממחלת האנוכיות ושכל אחד ירגיש ויכאב את כאבו של אחיו ובכך יבנה מקדש שיש לו 'זכות קיום' בעולם, היא גם בסיס לסיפור הידוע שמקומו של המקדש נמצא בגורן' שבו כל אחד דאג לאחיו יותר מאשר לעצמו.

כידוע, אגדה עממית מספרת ששני אחים היו שותפים בשדה, האח הגדול היה חשוד בניס ואילו אחיו הצעיר עבד בזיעת אפיו לכלכל את משפחתו הענפה. כשהגיעה העת וחילקו בגורן' את התבואה המשותפת הכניס כל אחד את תבואת השדה לביתו. ואז החליט האח הגדול שאין זה צודק שהוא ייטול חלק הזהה לחלק שנטל האח הצעיר שיש לו משפחה גדולה, והוא קם ממיטתו ונטל כמות גדולה מתבואתו והעבירה לחלקו של הצעיר. מאידך, גם הצעיר חשב על אחיו הגדול שלא זכה להקים משפחה ועוד מעט יגיעו ימי זקנה ולא יוכל להתפרנס, לכן קם גם הוא ממיטתו ונטל כמות גדולה מתבואתו והעבירה לאחיו הגדול בכדי שיוכל לחסוך לימי זקנתו. בבוקר יצאו שניהם אל הגורן' והשתוממו לראות שלשניהם יש אותה כמות שהיתה להם אתמול. בלילה השני שוב החליט כל אחד להעביר מתבואתו לחלק אחיו אך הפעם נפגשו שניהם בעת פעולתם ונפלו אחד על צוארי אחיו ובכו מתוך שמחה באהבה גדולה. האהבה העצומה הזו עוררה רעש גדול בשמים ואז הוחלט בשמים שבמקום זה יבנה בית המקדש.

יש שטענו שמקורה של האגדה הוא במקורות ערביים¹, אמנם כפי שהתבאר הרעיון שבאגדה זו - שהמזבח יוקם בגורן' שבו אח דואג לאחיו יותר מאשר הוא דואג לעצמו - הוא רעיון של דויד המלך במזמור שיר חנוכת הבית לדויד, והוא התקיים גם בסיפור

חיינו של דויד המלך כשמסר עצמו עבור העם בעת המגפה. ובעת שבה דויד המלך מסר עצמו עבור העם, באותה העת הוכרע שהמזבח שביגורן ארונה הוא מקום בית המקדש. במקום זה כבר הקריבו קין והבל את קרבנותיהם, אך למזבח שלהם לא היה 'מקום' בעולם בבחינת 'זכות קיום'. ומזמור שיר חנוכת הבית לדויד מספר על מזבח שיש לו 'מקום' בבחינת זכות קיום. מזבח שיש לו 'מקום' בזכות תפילות יוסף שהושלך לבור.

¹ אמנם לפי המובא באנציקלופדיה של הסיפור היהודי (כרך ד עמוד 60) הראשון שידוע שסיפר אגדה זאת הוא ר' יהודה החסיד רב העיר נורדשטטן שבגרמניה, והוא קדם למקורות הערביים.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Lima, Peru

לימה, פרו
ניסן תשנ"ב

השימוש בגליצרין למאכל ולקוסמטיקה

שאלה

נתבקשתי להכשיר גליצרין, המיועד לקוסמטיקה. הבסיס למוצר זה הינו שומן, שבתהליכים כימיים מתאדה כולו, ונשאר גליצרין ללא שומן. יורני כבודו, האם יש מניעה לנתינת תעודה, למוצר זה?

תשובה

אין להשתמש בגליצרין, משומן מן החי, לצרכי מאכל. אלא אם הוא מבהמה טהורה ושחוטת כדן. לעומת זאת, ניתן לעשות שימוש חיצוני במשחות קוסמטיות וכד', שהגליצרין הוא אחד ממרכיביהן. אך אין "לתת הכשר", למוצר זה! (קרי: שתהיה על המוצר הכתובת "כשר"). אולם, ניתן לכתוב "כשר לשימוש חיצוני בלבד".

¹ אף שאין צריכים לחוש לשיטת הגר"א, ש"סיכה הוא כשתייה" לעניין זה, (עניין בביאור הלכה, או"ח, סי' שכ"ו, ד"ה בשאר חלב וכו' שהביא דבריו), מכל מקום, אי אפשר לכתוב "כשר" בסתמיות על המוצר. והטעם: כיוון שהמשמעות הפשוטה של המושג "כשר" היא, שהמוצר נעשה מחומרים הכשרים לאכילה, יוכל הדבר להטעות יהודים — החוששים עפ"י שיטת הגר"א לחשוב, שכן הדבר במוצר זה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

טל שאול בן יפה
דוד בן אורה שוקרי

ניר רפאל בן רחל ברכה
ישראל עמיחי בן לאה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
בתוך שאר חולי עם ישראל

ישראל בן רבקה
משה בן שרה הכהן
מאירה בת אסתר